

# Elżbieta Bielecka

---

## Pedagogika podwórkowa, pedagogika ulicy, streetworking : analiza porównawcza

---

Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 1, 219-232

---

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Elżbieta BIELECKA**  
Uniwersytet Warszawski

## **PEDAGOGIKA PODWÓRKOWA, PEDAGOGIKA ULICY, STREETWORKING – ANALIZA PORÓWNAWCZA**

### **Wstęp**

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie kluczowych pojęć dotyczących form pracy środowiskowej skierowanej do dzieci i młodzieży spędzającej czas w przestrzeni miejskiej oraz próba ich uporządkowania z perspektywy teoretycznej i praktycznej. Jest to zadanie dość karkołomne, ponieważ w literaturze przedmiotu pojęcia, jak: pedagogika podwórkowa, pedagogika ulicy, streetworking stosowane są najczęściej zamiennie. Również wśród praktyków – osób pracujących z dziećmi i młodzieżą w środowisku ich przebywania – nie ma jednego stanowiska, jak określać wychowawcę środowiskowego, gdyż faktycznie istnieje bardzo wąska granica między założeniami, celami, zadaniami, przygotowaniem merytorycznym i kompetencjami oraz metodyką pracy wychowawcy podwórkowego, pedagoga ulicy, streetworkera.<sup>1</sup> Prezentowany tekst jest propozycją uporządkowania tej terminologii.

W części pierwszej przedstawiono ideę pedagogiki podwórkowej skierowanej do dzieci i młodzieży w ramach profilaktyki uniwersalnej, realizowanej przez wychowawców podwórkowych. Część druga dotyczy pedagogiki ulicy, formy pracy skierowanej do dzieci i młodzieży spędzającej większość czasu na ulicy. Dlatego też działania te dotyczą profilaktyki ukierunkowanej na grupy zwiększonego ryzyka. W części trzeciej zaprezentowano metodę streetworkingu skierowaną do młodzieży i młodych dorosłych w ramach profilaktyki ukierunkowanej na jednostki wysokiego ryzyka. Ze względu na ograniczone rozmiary publikacji, każda z form została przedstawiona sygnalnie, charakteryzując adresatów oraz wskazując główne założenia, zadania, przygotowanie i kompetencje realizatorów poszczególnych działań. Końcowe zestawienie porównawcze: pedagogiki podwórkowej, pedagogiki ulicy, streetworkingu może być pretekstem do dyskusji, zarówno w gronie teoretyków, jak i praktyków pracujących w środowisku przebywania dzieci i młodzieży.

Podejście outreach, adresowane do różnych grup odbiorców, w ostatnich latach coraz szerzej jest realizowane głównie przez organizacje pozarządowe, ale obowiązujące regulacje prawne nie definiują zawodu: wychowawcy podwórkowego, pedagoga ulicy, streetworkera. *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*<sup>2</sup> z dnia 9 czerwca 2011 roku w artykule 24 wprowadza możliwość prowadzenia placówki wsparcia dziennego nie tylko w formie opiekuńczej i specjalistycznej, ale i pracy podwórkowej (realizowanie przez

---

<sup>1</sup> Inne określenia osób pracujących z dziećmi bezpośrednio w ich środowisku, na ulicy, podwórku: outreachworker, animator środowiskowy, terapeuta ulicy, edukator ulicy. W literaturze przedmiotu można też spotkać dwie formy: „pedagog ulicy” i „pedagog uliczny”. W prezentowanym teście stosowane będzie określenie „pedagog ulicy”.

<sup>2</sup> *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* z dnia 9 czerwca 2011 roku, (Dz. U. z 2011, nr 149, poz. 887, z późn. zmianami)

wychowawcę działań animacyjnych i socjoterapeutycznych). Wprawdzie użyte przez ustawodawcę określenie jeszcze bardziej utrudnia opracowanie standardów programowych, niemniej zauważenie i docenienie metody środowiskowej daje nadzieję, na szersze zastosowanie form pracy środowiskowej skierowanej do dzieci i młodzieży.

### **Pedagogika podwórkowa**

W latach pięćdziesiątych XX wieku Towarzystwo Przyjaciół Dzieci opracowało założenia pedagogiki podwórkowej rozumianej, jako działanie społeczno-wychowawcze i opiekuńcze związane z miejscem zamieszkania najmłodszych i młodych mieszkańców osiedli. Dominującą cechą pedagogiki podwórkowej była spontaniczność i jej środowiskowy charakter. Koncentrowała się ona na problematyce czasu wolnego dzieci i młodzieży, a efektem wychowawczo zorganizowanego podwórka było poszerzenie oddziaływań domu rodzinnego.<sup>3</sup> Należy zaznaczyć, że najwyższą formą pedagogiki podwórkowej był samorząd dziecięcy,<sup>4</sup> którego istotą działalności były wysiłki zmierzające do przekształcania luźnych grup rówieśniczych w środowiska wychowawcze. Jednocześnie podkreślano, że „pedagog podwórkowy działa nie tylko wśród dzieci, ale i wśród dorosłych”.<sup>5</sup> Pedagogika podwórkowa pokazała „funkcjonowanie dziecka poza rodziną, jego związki ze szkołą, z organizacjami szkolnymi, stowarzyszeniami i instytucjami działającymi w środowisku lokalnym, nakreśliła funkcje tych oddziaływań, obszary zagrożeń i sił społecznych, które mogły być uruchamiane i aktywizowane wokół spraw wychowania”.<sup>6</sup> Pedagodzy podwórkowi byli to przedstawiciele przeróżnych zawodów, łączyła ich troska o dziecko, a wiedza, którą posiadali pochodziła z ich własnych przekonań i doświadczeń życiowych. Pomagali twórczo zagospodarować dzieciom czas wolny, organizować pomoc osobom samotnym, prace upiększające podwórko, wyjazdy za miasto itp., czyli przeciwdziałali nudzie i niekontrolowanemu pomysłom.

Współcześnie egzemplifikacją pedagogiki podwórkowej może być zaproponowany przez Krajowy Komitet Wychowania Resocjalizującego program „Wychowawca podwórkowy w systemie wychowania środowiskowego”. Jest to projekt integracyjnej pracy profilaktyczno-wychowawczej w środowisku otwartym, zakładający działalność przez wykorzystanie naturalnej aktywności dzieci i młodzieży w bezpośrednich i niesformalizowanych kontaktach z wychowawcą.

Adresatami oddziaływań wychowawców podwórkowych są dzieci i młodzież w przedziale wiekowym 6-18 lat spędzająca czas wolny na podwórku, placu zabaw osiedla mieszkaniowego. Grupa ma charakter spontaniczny, a uczestnictwo w niej jest dobrowolne. Działania animacyjne realizowane są w stałych miejscach spotkań grup dzieci i młodzieży, w sposób ciągły, głównie w godzinach popołudniowych, dogodnych dla uczestników.<sup>7</sup>

<sup>3</sup> E. Bielecka, *Pedagogika podwórkowa* (w:) D. Lalak, T. Pilch (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalne*. Warszawa 1999, s. 177

<sup>4</sup> I. Chmieleńska, *Wychowanie niejedno ma imię* (w:) I. Chmieleńska (red.), *Pedagogika podwórkowa*. Warszawa 1963, s. 18

<sup>5</sup> Ibidem, s. 31

<sup>6</sup> B. Smolińska-Theiss, *Dzieciństwo w małym mieście*. Warszawa 1993, s. 161

<sup>7</sup> Czas pracy zależy od pory roku, dnia, pory dnia, długości zajęć, jak i realizowanego programu, uwzględniającego m.in. specyfikę miejsca, liczby dzieci uczestniczących w zajęciach, liczby wychowawców podwórkowych i pozyskanych partnerów oraz środków na jego realizację. Większość

Wychowawcy podwórkowi, po nawiązaniu kontaktu z dziećmi, organizują im zajęcia w ciekawej formie – profilaktycznej, rekreacyjnej, sportowej, muzycznej, plastycznej, tanecznej – dostosowywane do możliwości dzieci oraz lokalnych uwarunkowań.

Zasadniczym celem pedagogiki podwórkowej<sup>8</sup> to wypracowanie optymalnego, dostosowanego do różnorodnych warunków modelu pracy profilaktyczno-wychowawczej w środowisku otwartym – w miejscach spotkań dzieci i młodzieży. Zadaniem wychowawców podwórkowych jest organizowanie czasu wolnego przez oferowanie ciekawych form jego spędzania (m.in. wzbogacenie nieodpłatnej oferty zajęć pozalekcyjnych) dając tym samym alternatywę bierności i nudzie. Odkrywanie umiejętności i talentów, rozbudzanie zainteresowań wpływa na wzrost poczucia własnej wartości, co może mieć istotny wpływ na zmniejszenie, jak i odroczenie w czasie liczby młodych ludzi eksperymentujących z alkoholem i innymi środkami psychoaktywnymi. Wspólna zabawa integruje oraz wpływa na współdziałanie dzieci z grupy podwórkowej, redukując niepożądane, agresywne zachowania czy konflikty rówieśnicze. Wychowawcy podwórkowi zachęcają do podejmowania wspólnej pracy (np. urządzania placu zabaw, boiska) oraz aktywizują różne podmioty funkcjonujące w środowisku lokalnym na rzecz dzieci i młodzieży.

Główne zadania wychowawcy podwórkowego realizowane są w trzech wzajemnie przenikających się płaszczyznach: bezpośredniego oddziaływania wychowawczego, socjotechniki wewnątrzgrupowej, lobbingu środowiskowego<sup>9</sup>, dlatego też wychowawca podwórkowy powinien być profesjonalnie przygotowany do swoich zadań, a w szczególności:

- posiada umiejętność organizowania i kierowania małymi grupami społecznymi;
- potrafi organizować zajęcia rozwijające zainteresowania, zdolności dzieci i młodzieży, dające możliwość poczucia sukcesu, przeżycia przygody (w tym zajęcia sportowe, rekreacyjne, muzyczne, plastyczne);
- posiada wiedzę i umiejętności pedagogiczne.<sup>10</sup>

Wychowawcy podwórkowi powinni być kreatywni i odpowiedzialni, z predyspozycjami do pracy z dziećmi oraz przygotowaniem metodycznym.<sup>11</sup> Preferowane są osoby charakteryzujące się otwartością, komunikatywnością,

działań prowadzonych jest w okresie wakacyjnym.

<sup>8</sup> Por. m.in. cele wyróżnione w programie *Wychowawca Podwórkowy w systemie wychowania środowiskowego (program pedagogiczny)*, „Nasz Animator”. 1998, nr 4; program „*Wychowawca Podwórkowy*” realizowanym w Białymstoku, [www.um.bialystok.pl](http://www.um.bialystok.pl). Uchwała Nr LI/643/10 Rady Miejskiej Białegostoku z dnia 21 stycznia 2010 w sprawie przyjęcia lokalnego programu pomocy społecznej p.n. *Wychowawca podwórkowy*” na lata 2010-2011; W. Kołak, *W trosce o dzieci ulicy*, „Nasz Animator”. 2000, nr 4; L. Pytka, *Fenomen dzieci ulicy w aspekcie historycznym i aksjologicznym*, „Nasz Animator”. 1998, nr 3

<sup>9</sup> *Wychowawca Podwórkowy w systemie wychowania środowiskowego (program pedagogiczny)*, „Nasz Animator”. 1998, nr 4, s. 17

<sup>10</sup> Por. B. Głowacka, *Pedagog uliczny*, „Nasz Animator”. 2008, nr 3-4

<sup>11</sup> Należy zaznaczyć, że programy „*Wychowawca Podwórkowy*” aktywizują dzieci, jak również mogą być zastosowane do aktywizacji i zdobycia doświadczenia w pracy wychowawczej przez studentów wyższych uczelni, głównie o profilu pedagogicznym, resocjalizacyjnym, artystycznym, wychowania fizycznego. Szczególnie preferowane są także osoby posiadające uprawnienia instruktorskie oraz czynni zawodowo pedagodzy, nauczyciele.

dypłomacją, jak i o zdolnościach muzycznych, plastycznych, tanecznych, sportowych.

Przed rozpoczęciem działań animacyjnych wychowawcy podwórkwowi prowadzą rozpoznanie środowiska lokalnego – rejonu pracy – ustalając potrzeby i możliwości działania. Natomiast koordynatorzy projektów podwórkowych nawiązują kontakt ze szkołami znajdującymi się na danym terenie w celu udostępnienia przez nie boisk szkolnych oraz sal gimnastycznych. Organizują współpracę z instytucjami kulturalnymi funkcjonującymi w środowisku lokalnym, które w miarę możliwości i potrzeb mogą nieodpłatnie wzbogacić ofertę proponowanych zajęć.

### **Pedagogika ulicy**

Działania pedagogiki ulicy adresowane są głównie do dzieci i młodzieży pochodzącej ze środowisk niewydolnych pod względem wychowawczym, spędzającej większość czasu w przestrzeni miejskiej,<sup>12</sup> nie korzystającej z adresowanych do nich placówek wsparcia dziennego. Głównym założeniem podejmowanych działań jest bezpośrednia praca z dzieckiem w „jego środowisku życia”, by poprzez zajęcia animacyjne, profilaktyczne, wychowawcze i edukacyjne pobudzić i zachęcić je do konstruktywnego działania oraz alternatywnego do „bycia na ulicy” spędzania czasu wolnego.

Jest to swoiste wypełnianie luki w polskim systemie pomocowym i edukacyjnym. Pedagogika ulicy adresowana jest do grupy dzieci i młodzieży, która nie chce korzystać bądź ma duże trudności z dostosowaniem się do zasad panujących w placówkach wsparcia dziennego. „Trzeba do nich dotrzeć w inny sposób, inną drogą <pokazać im świat> większy niż podwórko czy ulica”.<sup>13</sup> Dlatego też pedagog ulicy stosuje niekonwencjonalne metody, „wychodzi” do miejsc, w których przebywają, oferując im atrakcyjne zajęcia, jako alternatywę na nudę i bezczynność. Ponadto bezpośrednie działania w środowisku pomagają pedagogowi ulicy w lepszym zrozumieniu sytuacji, w jakiej znajduje się dziecko oraz w podjęciu adekwatnych do potrzeb form interwencji społecznej.

Podstawowymi zadaniami pedagogów ulicy jest nawiązanie kontaktu z dziećmi, utrzymanie go dzięki regularnym spotkaniom, a w konsekwencji zdobycie ich zaufania. Przez kontakt z odpowiedzialnym dorosłym, umożliwiającym spędzenie czasu wolnego odmiennie niż są do tego przyzwyczajeni, młodzi ludzie doświadczają innej rzeczywistości i różnych sytuacji społecznych, uczą się nowych pozytywnych zachowań, rozpoznają swoje silne strony, a tym samym zaczynają wierzyć w możliwość konstruktywnego realizowania się. Idea ta przyświeca pedagogom ulicy, którzy pomagając wyjść wychowankom poza własne środowisko, pokazując im inny świat, wartości i relacje międzyludzkie rozbudzają w nich marzenia, otwierają na nowe, nieznane dotąd pragnienia i wyzwania. Dzieci odkrywają swoje zdolności, zainteresowania, podnoszą samoocenę, kształtują umiejętność krytycznego myślenia i wartościowania, co pozwala im wyjść

<sup>12</sup> Najczęściej jest to ulica, podwórko, brama, klatka schodowa, piwnica, strych, pustostan, park, dworzec kolejowy, kafejka internetowa czy hałdy węgla. Dlatego też w fazie przygotowania projektu konieczne jest określenie miejsc występowania środowisk dysfunkcyjnych, szczególnie biedy, ponieważ głównie te elementy wyznaczają obszar pracy pedagoga ulicy.

<sup>13</sup> *Biuletyn United Way* „Na Wspólnej Drodze”. 2007, nr 2

z własnych ograniczeń i oporów. Jest to zgodne z założeniami koncepcji *resilience* (oporu – elastyczności) wskazującej na istotne znaczenie wprowadzania czynników wzmacniających rozwój dzieci, mimo życia i wychowywania się w słabo stymulującym środowisku. Pedagodzy ulicy pełnią rolę inicjatorów występowania procesów chroniących młodych ludzi oraz wzmacniających ich odporność na negatywne wpływy czynników biopsychicznych i socjokulturowych.<sup>14</sup>

Zgodnie ze standardami pedagog ulicy systematycznie pracuje z grupą przez okres około dwóch lat. Godziny spotkań podporządkowane są możliwościom uczestniczenia w nich przez młodych ludzi. Pedagodzy pracują z małymi grupami (kilku i kilkunastoosobowymi), co pozwala realnie wpływać na wychowanków zagrożonych wykluczeniem edukacyjnym i społecznym.

Podstawową formą pracy z utworzoną grupą są „projekty dziecięce” proponowane przez uczestników zajęć. Ich realizacja wymaga jednak zaangażowania, wytrwałości i systematyczności, do której młodzi ludzie nie są przyzwyczajeni. Dlatego też zadaniem wychowawców jest życzliwe stymulowanie i wzmacnianie podejmowanych działań. Efektywność i końcowy sukces podnosi włączanie do projektów specjalistów z różnych dziedzin – artystów, muzyków, fotografów, trenerów, sportowców. Istotne jest również, by projekty były realizowane w środowisku lokalnym: na podwórku, ulicy oraz poza nim:

w miejscach, w których dziecko do tej pory nie miało dostępu,<sup>15</sup> dlatego też pedagog ulicy powinien nawiązać współpracę z instytucjami lokalnego systemu wsparcia oraz wybranymi partnerami w mieście (kina, teatry, galerie, centra rozrywki, ośrodki sportowe).

Tomasz Szczepański wskazuje, że praca pedagoga ulicy ma związek z czterema przestrzeniami edukacyjnymi dziecka: ulicą, rodziną, szkołą, instytucjami.<sup>16</sup> Znaczący dorosły oddziałuje nie tylko na dziecko, ale próbuje budować pozytywne relacje z jego rodziną. Pedagog ulicy współpracuje również z pedagogami szkolnymi i nauczycielami w celu stworzeniu młodemu człowiekowi najlepszych warunków pozwalających mu prawidłowo wypełnić rolę ucznia, a z dzieckiem mediuje warunki systematycznej nauki w szkole. Ponadto pedagog ulicy nawiązuje kontakt z klubami, świetlicami, jak również współpracuje z ośrodkami pomocy społecznej, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, ośrodkami zdrowia, zespołami kuratorskimi.

Do osiągnięcia zaplanowanych celów oraz realizacji wyżej przedstawionych zadań wymagane są kompetencje zawodowe<sup>17</sup> oraz odpowiednie cechy osobowe pedagoga ulicy. Dojrzałość, kultura osobista, odpowiedzialność, konsekwencja

<sup>14</sup> Por. m.in. A. Rutkowska, *Strategie inkluzyjne stosowane przez wolontariuszy w pedagogice podwórkowej* (w:) Piekarski, Pilch, Theiss, Urbaniak-Zajac (red.), *Edukacja społeczna wobec problemów współczesnego człowieka i społeczeństwa*. Łódź 2010, s. 619-632; A. Borucka, K. Ostaszewski, *Koncepcja resilience. Kluczowe pojęcia i wybrane zagadnienia*, „Medycyna Wieku Rozwojowego”, 2008, nr 12; M. Konopczyński, *Współczesne systemy resocjalizacyjne*, „Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna”, t. 1. Warszawa 2007, s. 211-212; K. Ostaszewski, *Druga strona ryzyka*, „Remedium”, 2005, nr 2; B. Urban, *Zachowania dewiacyjne młodzieży w interakcjach rówieśniczych*. Kraków 2005

<sup>15</sup> D. Cuff, GPAS, *Dziecko na ulicy zwalczanie przemocy wobec dzieci ulicy, przewodnik metodologiczny dla pedagogów ulicy: metody pracy w środowisku otwartym*. Warszawa 2006

<sup>16</sup> T. Szczepański, *Zespół Ognisk Wychowawczych im. Kazimierza Lisieckiego „Dziadka”* (w:) Bielecka (red.), *Streetworking, teoria i praktyka*, „Pedagogika Społeczna”, 2005, nr 4

<sup>17</sup> Wskazane jest, by pedagog ulicy posiadał wiedzę z zakresu pedagogiki, psychologii, resocjalizacji oraz miał przygotowanie metodyczne do pracy z dziećmi i młodzieżą z grup podwyższonego ryzyka.

w działaniu, ale i życzliwość, cierpliwość, wrażliwość, spójna i dojrzała hierarchia wartości to tylko niektóre niezbędne cechy wychowawcy pracującego z dziećmi i młodzieżą zagrożoną nieprzystosowaniem społecznym. Pedagog powinien umieć słuchać, udzielać emocjonalnego wsparcia, jak i konkretnej informacji, ale również mieć poczucie humoru oraz adekwatny dystans do swojej pracy.<sup>18</sup>

### **Streetworking**

Streetworking<sup>19</sup> to metoda pracy socjalnej o charakterze interwencyjnym, pomocowym, reintegracyjnym, profilaktycznym i edukacyjnym skierowana do jednostek i grup wysokiego ryzyka, zagrożonych demoralizacją bądź marginalizacją lub już wykluczonych społecznie, pozostających poza formalnym systemem pomocy i wsparcia. Działania prowadzone są przez odpowiednio przygotowanych pracowników środowiskowych – streetworkerów, którzy docierają z ofertą pomocową bezpośrednio do miejsc przebywania potencjalnych odbiorców usług. Są to w zależności od grupy docelowej różne miejsca w przestrzeni publicznej: ulice, dworce kolejowe, skwery, podwórka, parki, altanki działkowe, strychy, piwnice, pustostany. Ogólnopolska Sieć Organizacji Streetworkerskich wyróżnia cztery grupy odbiorców: tzw. „dzieci ulicy” (młodzi ludzie pozbawieni odpowiedniej opieki ze strony dorosłych),<sup>20</sup> osoby uzależnione od substancji psychoaktywnych; osoby świadczące usługi seksualne; osoby bezdomne.<sup>21</sup>

Młodzież i młodzi dorośli przebywający na ulicy pochodzą z różnych środowisk, przez co problemy, które mają są bardzo zróżnicowane. Wzrastali w dysfunkcyjnych domach, a negatywne doświadczenia narażają ich na zaburzenia emocjonalne, trudności w radzeniu sobie w sytuacjach kryzysowych, a tym samym modelują rozwiązywanie problemów przez przemoc i substancje psychoaktywne. Część młodzieży, mimo dobrej sytuacji społeczno-ekonomicznej rodzin, ma problemy w nauce szkolnej (częste zmiany szkół, nieumiejętność funkcjonowania w środowisku szkolnym), zaburzone relacje z dorosłymi bądź rówieśnikami, obniżone poczucie własnej wartości, brak poczucia przynależności albo jego dysfunkcyjne ułożenie. Pozostawieni samym sobie, wymagają natychmiastowego objęcia działaniami interwencyjnymi i pomocowymi.

Streetworker sam inicjuje kontakt z odbiorcą usług, wchodząc w jego przestrzeń społeczną. „Znajomość miejsc, tego, co się w nich dzieje i jakie panują tam stosunki bardzo pomaga w zdobyciu dobrej pozycji w danym środowisku”.<sup>22</sup> Ponadto realizuje zadania zgodne z podejściem określanym, jako redukcja szkód (harm reduction), dlatego też reagowanie w sytuacjach kryzysowych i udzielanie wsparcia odbywa się z uwzględnieniem dobrowolności, na zasadach, w godzinach i w tempie zaakceptowanym przez beneficjenta.

<sup>18</sup> Dlatego też pedagog ulicy powinien utrzymywać stały kontakt z koordynatorem projektu, uczestniczyć w spotkaniach całego zespołu oraz mieć możliwość korzystania z superwizji.

<sup>19</sup> Por. E. Bielecka (red.), *Streetworking, teoria i praktyka* „Pedagogika Społeczna” 2005, nr 4; E. Bielecka (red.), *Zagrożona młodzież. Innowacyjne formy interwencji społecznej*, „Pedagogika Społeczna” 2010, nr 2

<sup>20</sup> Uwzględniając problematykę niniejszego tekstu opis działań streetworkerów dotyczyć będzie młodzieży i młodych dorosłych.

<sup>21</sup> Por. w Ogólnopolskiej Sieci Organizacji Streetworkerskich, [www.oso.org.pl](http://www.oso.org.pl) (pobrano 15.04.2014 r.).

<sup>22</sup> *Międzynarodowy przewodnik metodologiczny po streetworkingu na świecie*. Bruxelles 2008, tłum. polskie Sieć OSOS 2010, s. 37

Znajomość specyfiki funkcjonowania osób marginalizowanych podpowiada podstawową zasadę – najpierw człowiek, potem problem. Należy, więc bez moralizowania i oceniania zaakceptować podopiecznych takimi, jakimi są i jak żyją. Nawiązanie kontaktu, zdobycie akceptacji i zaufania, zbudowanie pozytywnych relacji, poznanie problemów i potrzeb, wspieranie na miarę aktualnych sił i możliwości wysiłków w podejmowaniu nowych zadań, może być punktem wyjścia do zmiany sytuacji i sposobu funkcjonowania młodych ludzi.

Streetworkerzy są również „edukatorami ulicy”, przekazując młodzieży wiedzę o szkodliwości różnych zachowań ryzykownych i zagrożeń związanych z zażywaniem substancji psychoaktywnych. Ponadto organizując ciekawe formy spędzania czasu pokazują alternatywę dla nudy, wynikającej z braku możliwości bądź wiedzy na temat tego, jak i gdzie kreatywnie spędzić wolne chwile. Należy podkreślić, że samo rozwijanie zainteresowań i aktywizowanie młodych ludzi nie może być celem samym w sobie. Najważniejsze jest podnoszenie samooceny i stymulowanie do rozwoju, brania odpowiedzialności za swoje życie. Wpływanie na gotowość do zmiany sytuacji, w konsekwencji może prowadzić do integracji społecznej.

Streetworkerzy, nie reprezentują „formalnej” instytucji,<sup>23</sup> dzięki czemu są odbierani pozytywnie przez młodzież. Wkraczając w naturalne środowisko odbiorców usług znajdują się na pozycji dojrzałego partnera, gdyż to umożliwia łatwiejsze nawiązanie kontaktu, a co za tym idzie udzielenia pomocy. Niemniej, szczególnie w pracy z młodymi ludźmi konieczne jest zachowanie odpowiedniego dystansu i bezpiecznych granic interakcji, dając jednocześnie jasny przekaz odnośnie roli streetworkera, jak i budowanego kontaktu. Do większości środowisk streetworkerzy wchodzi dwójkami (najczęściej mieszanymi), nie tylko ze względów bezpieczeństwa, ale również użyteczności i pragmatyzmu działania w zespołach. Każde wyjście powinno być przedyskutowane, poddane analizie pod kątem zarówno skuteczności i poprawności dokonanego kontaktu, jak i przyczyn ewentualnych błędów oraz sposobów wykluczenia ich w przyszłości. Ważnym jest także omówienie odczuć i stanów emocjonalnych pracowników ulicznych.<sup>24</sup> Na efektywność oddziaływań wpływa również rzetelnie przeprowadzona diagnoza miejsc przebywania adresatów usług, cykliczność spotkań, regularne „wyjścia” o określonej porze i dniach tygodnia.

Programy streetworkerskie są specyficznym pomostem między osobami „zapomnianymi”, a instytucjami, które mogą zaoferować różnego rodzaju pomoc. Należy jednak zaznaczyć, że większość grup streetworkerskich współpracuje z instytucjami pomocowymi oraz innymi organizacjami pozarządowymi, co zdecydowanie wpływa na skuteczność oddziaływań.

Osobom pracującym z grupami marginalizowanymi stawia się wysokie wymagania osobowościowe i merytoryczne. Chcąc efektywnie działać w grupach docelowych muszą oni posiadać określone cechy charakteru, umiejętności interpersonalne oraz wiedzę z zakresu streetworkingu i pracy z drugim człowiekiem w sytuacji problemowej.<sup>25</sup> Istotne predyspozycje osobowościowe to:

<sup>23</sup> Metodą streetworkingu pracują głównie organizacje pozarządowe.

<sup>24</sup> J. Kurzępa, *Praca socjalna na ulicy w warunkach szczególnego ryzyka* (w:) Bielecka (red.), *Streetworking, teoria i praktyka*, „Pedagogika Społeczna” 2005, nr 4, s. 25-26

<sup>25</sup> Zalecane jest posiadanie wiedzy z zakresu psychologii, pedagogiki, socjologii, prawa, oraz znajomości technik pracy indywidualnej i grupowej.



komunikatywność, kreatywność, cierpliwość, odpowiedzialność, umiejętność radzenia sobie ze stresem i odnalezienia się w sytuacjach trudnych, dojrzałość emocjonalna, asertywność, jasne zrozumienie i określenie granic osobistych i zawodowych. Konieczna jest wiedza z zakresu specyfiki i funkcjonowania grupy docelowej oraz doświadczenie w obcowaniu z nią. „Streetworker, stając przed trudnym zadaniem dostosowania się do grupy, musi jednak pamiętać, iż dostosowanie nie jest tożsame z naśladowaniem”.<sup>26</sup> Świadomość siebie – słabych i mocnych stron – wpływa na profesjonalne pomaganie z zachowaniem standardów pracy oraz równowagi emocjonalnej streetworkera.<sup>27</sup>

### **Propozycja uporządkowania poszczególnych form pracy pedagogów środowiskowych**

Przygotowując program pracy wychowawczej<sup>28</sup> należy zadać sobie podstawowe pytania:

- do kogo będziemy go adresować?
- jakie cele chcemy osiągnąć i jak będziemy je realizować?
- czy kadra jest przygotowana pod względem merytorycznym i kompetencyjnym do realizacji założonych zadań?

W tabeli nr 1 przedstawiono charakterystykę porównawczą adresatów pedagogiki podwórkowej, pedagogiki ulicy, streetworkingu. W praktyce trudno jednak dokonać takiego ostrego podziału, gdyż na każdym etapie pracy pedagog może nawiązać kontakt z młodym człowiekiem, który z założenia nie był „adresatem” oddziaływań. Najczęściej, dylemat ten – czy dokonywać „selekcji” dzieci? – mają pedagodzy ulicy, kiedy atrakcyjne zajęcia skierowane do dzieci zagrożonych demoralizacją i pochodzących ze środowisk marginalizowanych, „przyciągają” rówieśników z rodzin funkcyjnych.<sup>29</sup>

**Tabela nr 1:** Adresaci pedagogiki podwórkowej, pedagogiki ulicy, streetworkingu - porównanie

<b>ADRESACI DZIAŁAŃ</b>		
<b>PEDAGOGIKA PODWÓRKOWA</b>	<b>PEDAGOGIKA ULICY</b>	<b>STREETWORKING</b>
<b>dzieci i młodzież</b>	<b>dzieci i młodzież</b>	<b>młodzież i młodzi dorośli</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• przebywają w czasie wolnym na placu zabaw, podwórku</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• spędzają głównie czas na ulicy, podwórku, klatkach schodowych</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• spędzają czas na ulicy, w pustostanach, ogródkach działkowych, dworcach</li> </ul>

<sup>26</sup> Ł. Barwiński, *Marginalizacja społeczna młodzieży i jej przeciwdziałanie w praktyce streetworkingu – wyzwania, szanse, zagrożenia* (w:) K. Frysztański, M. Nóżka, M. Smagacz-Poziemska (red.), *Dzieci Ulicy. Procesy marginalizacji i automarginalizacji nieletnich*, „Zeszyty Pracy Socjalnej”. Kraków 2011, nr 16, s. 119

<sup>27</sup> Streetworker ze względu na podejmowane relacje i towarzyszenie „trudnemu” klientowi oraz stresujący charakter pracy potrzebuje systematycznego kontaktu z koordynatorem projektu oraz wsparcia w postaci monitoringu działań i superwizji.

<sup>28</sup> Szerzej na temat prakseologicznych zasad projektowania systemów wychowawczych (w:) Pytka L., *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*. Warszawa 2001

<sup>29</sup> Problem ten jest niezmiernie istotny i wymaga szczegółowe omówienia.

<ul style="list-style-type: none"> <li>funkcjonują adekwatnie w normach i rolach społecznych ale</li> <li>nuda i brak pomysłów na bezpieczną zabawę może być inspiracją do podjęcia zachowań ryzykownych</li> <li>uczestnictwo w projekcie jest dobrowolne</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>pochodzą głównie ze środowisk niewydolnych pod względem wychowawczym</li> <li>bez należytej opieki i wsparcia ze strony dorosłych (rodziny czy instytucji)</li> <li>opuszczają zajęcia w szkole</li> <li>są w grupie zwiększonego ryzyka</li> <li>uczestnictwo w projekcie jest dobrowolne, ale wymagana jest zgoda rodziców/opiekunów prawnych na udział w zajęciach</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>pochodzą głównie ze środowisk dysfunkcyjnych</li> <li>pozostają poza systemem pomocy instytucjonalnej</li> <li>zagrożeni nieprzystosowaniem społecznym lub już wykazują objawy demoralizacji (np. uzależnienie od środków psychoaktywnych, prostytuowanie się)</li> <li>uczestnictwo w projekcie jest dobrowolne</li> </ul>
---	---	--

**Źródło :** Opracowanie własne

W tabeli nr 2 przedstawiono główne założenia omawianych form. W praktyce jest trudno jednoznacznie oddzielić te trzy działania, gdyż między innymi w fazie organizowania grupy, pedagog ulicy realizuje głównie zajęcia o charakterze animacyjnym (pedagogika podwórkowa). Natomiast, w fazie pracy z grupą, podobnie jak streetworker, po przeprowadzeniu diagnozy dziecka, jego sytuacji rodzinnej i szkolnej, inspiruje, organizuje bądź sam nawiązuje kontakt ze specjalistycznymi instytucjami funkcjonującymi w środowisku lokalnym.

**Tabela nr 2:** Główne założenia pedagogiki podwórkowej, pedagogiki ulicy, streetworkingu – porównanie

<b>GŁÓWNE ZAŁOŻENIA</b>		
<b>PEDAGOGIKA PODWÓRKOWA</b>	<b>PEDAGOGIKA ULICY</b>	<b>STREETWORKING</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>aktywizacja i organizowanie czasu wolnego dzieci/młodzieży w otwartej przestrzeni podwórka</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>bezpośrednia praca z dzieckiem i nastolatkiem w środowisku, w którym spędza on większość czasu</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>działania prowadzone w miejscu przebywania młodzieży i młodych dorosłych</li> </ul>

<ul style="list-style-type: none"> <li>• działania animacyjne, profilaktyczno-wychowawcze</li> <li>• nawiązanie kontaktu z grupą dzieci przebywającą głównie na placu zabaw</li> <li>• zajęcia odbywają się w określonych godzinach, dniach tygodnia, głównie w okresie wakacyjnym, feryjnym</li> <li>• integracja nieformalnych grup podwórkowych</li> <li>• odkrywanie silnych stron uczestników zajęć</li> <li>• kształtowanie pożądanych zachowań i postaw</li> <li>• tworzenie pomostu między środowiskiem (nieformalne grupy podwórkowe) a placówką (ogniskiem, świetlicą), dla dzieci i nastolatków, które wymagają pomocy instytucjonalnej</li> <li>• aktywizacja społeczności lokalnej na rzecz dzieci i młodzieży</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• działania profilaktyczno-wychowawcze, edukacyjne i animacyjne</li> <li>• nawiązanie kontaktu (z jednostkami, grupą) w celu stworzenia stałej grupy</li> <li>• działania prowadzone są regularnie (2-3 letnie projekty) w ustalonych z odbiorcami godzinach i dniach tygodnia</li> <li>• pobudzanie do konstruktywnych działań – alternatywa dla nudy i „bycia na ulicy”</li> <li>• odkrywanie silnych stron dzieci i młodzieży</li> <li>• kształtowanie pożądanych zachowań i postaw</li> <li>• budowanie współpracy z rodzicami dzieci</li> <li>• nawiązanie współpracy ze szkołą (pedagogiem szkolnym)</li> <li>• tworzenie pomostu między ulicą a specjalistycznymi instytucjami</li> <li>• aktywizacja społeczności lokalnej na rzecz dzieci i młodzieży zagrożonej nieprzystosowaniem społecznym</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• działania o charakterze pomocowym, interwencyjnym, edukacyjnym, profilaktycznym skierowane do jednostek i grup wysokiego ryzyka społecznego</li> <li>• nawiązanie kontaktu z jednostkami i grupami (standardy nie przewidują tworzenia stałych grup)</li> <li>• wyjścia w środowisko odbywają się regularnie (określone dni, godziny), działania według planu, na zasadach i w tempie zaakceptowanym przez młodych ludzi</li> <li>• proponowanie wsparcia w rozwoju indywidualnym oraz włączenie do życia społecznego</li> <li>• odkrywanie silnych stron dzieci i młodzieży</li> <li>• kształtowanie pożądanych zachowań i postaw</li> <li>• tworzenie pomostu między ulicą a specjalistycznymi instytucjami</li> <li>• aktywizacja społeczności lokalnej na rzecz młodzieży i młodych dorosłych z grup wysokiego ryzyka</li> </ul>
--	---	---

**Źródło** :Opracowanie własne

W tabeli nr 3 przedstawiono charakterystykę porównawczą realizatorów – wychowawcy podwórkowego, pedagoga ulicy, streetworkera. Jak zaznaczono na wstępie opracowania, jest to „zadanie dość karkołomne”, ponieważ doświadczeni praktycy nie mogą uzgodnić podstawowych kwestii: na ile streetworker pracujący z młodzieżą jest jednocześnie pedagogiem ulicy i odwrotnie?, jakie powinno być przygotowanie teoretyczne i metodyczne wychowawcy podwórkowego, pedagoga ulicy, streetworkera?

**Tabela nr 3:** Realizatorzy – wychowawca podwórkowy, pedagog ulicy, streetworker – porównanie

<b>REALIZATORZY PROJEKTÓW</b>		
<b>pedagogika podwórkowa</b>	<b>pedagogika ulicy</b>	<b>streetworking</b>
<b>wychowawca podwórkowy</b>	<b>pedagog ulicy</b>	<b>streetworker</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• inicjuje kontakt w miejscu przebywania odbiorców</li> <li>• przygotowany metodycznie do zajęć animacyjnych z dziećmi i młodzieżą</li> <li>• kreatywny, posiada kompetencje, predyspozycje do pracy z dziećmi i młodzieżą</li> <li>• posiada umiejętność nawiązywania kontaktów i organizowania czasu wolnego dzieci/ młodzieży w przestrzeni społecznej</li> <li>• w zależności od potrzeb i możliwości pracuje w środowisku indywidualnie lub w grupie 2-4 wychowawców</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• inicjuje kontakt w miejscu przebywania odbiorców</li> <li>• przygotowany teoretycznie i metodycznie do pracy z dziećmi i młodzieżą</li> <li>• zna cechy i typy „dzieci ulicy”</li> <li>• kreatywny, posiada kompetencje, predyspozycje do pracy z dziećmi/młodzieżą zaniedbaną socjalizacyjnie</li> <li>• posiada umiejętność nawiązywania kontaktów i współpracy z dziećmi/ młodzieżą, ich rodzicami, instytucjami funkcjonującymi w środowisku lokalnym</li> <li>• w terenie najczęściej pracuje w parach</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• inicjuje kontakt w miejscu przebywania odbiorców</li> <li>• przygotowany teoretycznie i metodycznie do pracy z osobami z grupy ryzyka</li> <li>• zna cechy i zachowania młodzieży z grup ryzyka</li> <li>• posiada kompetencje do pracy z młodzieżą i młodymi dorosłymi z grup wysokiego ryzyka społecznego</li> <li>• posiada umiejętność nawiązywania kontaktów i współpracy z młodzieżą i młodymi dorosłymi, ich rodziną, instytucjami funkcjonującymi w środowisku lokalnym</li> <li>• w terenie pracuje najczęściej w parach (koedukacyjnych)</li> </ul>

<ul style="list-style-type: none"> <li>• pracuje pod opieką wykwalifikowanej osoby – pedagoga, psychologa – który organizuje i koordynuje pracę w środowisku, a w koniecznych sytuacjach profesjonalnie diagnozuje wychowanka, jego sytuację rodzinną i szkolną oraz podejmuje decyzje co do dalszych działań</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• pracuje w zespole pedagogów ulicy, diagnozuje i omawia problemy wychowanków, ich sytuację rodzinną, szkolną, prawną</li> <li>• korzysta ze wsparcia koordynatora, superwizora, specjalistów</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• analizuje problemy odbiorców w zespole streetworkerów, omawia ich sytuację rodzinną, bytową, ekonomiczną, prawną</li> <li>• korzysta ze wsparcia koordynatora, superwizora, specjalistów</li> </ul>
--	---	--

**Źródło :** Opracowanie własne

Przedstawiona charakterystyka i próba rozróżnienia pedagogiki podwórkowej, pedagogiki ulicy i streetworkingu jest propozycją, która wymaga wnikliwej dyskusji, niemniej szczególnie praktykom, może ułatwić opracowywanie projektów profilaktyczno-edukacyjnych i socjalno-interwencyjnych skierowanych do dzieci, młodzieży, młodych dorosłych spędzających czas „na ulicy”.

Polityka społeczna państwa, programy i projekty socjalne, edukacyjne, profilaktyczne w znacznej mierze opracowywane i realizowane przez organizacje pozarządowe i struktury samorządowe powinny być zaprojektowane odpowiednio do potrzeb adresatów, ich rodzin oraz możliwości lokalnego systemu wsparcia. Konieczne jest holistyczne podejście zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym, by działania skierowane do dzieci i młodzieży były efektywne, zarówno w ramach profilaktyki uniwersalnej, selektywnej i wskazującej.

W kolejnych opracowaniach przedstawione zostaną standardy pracy oraz przykłady „dobrych praktyk” odnoszące się do poszczególnych form pracy środowiskowej skierowanej do dzieci, młodzieży, młodych dorosłych.

### **Streszczenie**

W niniejszym tekście zaprezentowano kluczowe pojęcia dotyczące form pracy z dziećmi i młodzieżą w środowisku otwartym. W literaturze przedmiotu pojęcia, jak: pedagogika podwórkowa, pedagogika ulicy, streetworking stosowane są najczęściej zamiennie. Również wśród praktyków – osób pracujących z dziećmi i młodzieżą w miejscu u ich przebywania – nie ma jednego stanowiska, jak określać wychowawcę środowiskowego, gdyż istnieje wąska granica między założeniami, celami, zadaniami, przygotowaniem merytorycznym i kompetencjami oraz metodyką pracy wychowawcy podwórkowego, pedagoga ulicy, streetworkera. Prezentowany tekst jest propozycją uporządkowania tej terminologii z perspektywy teoretycznej i praktycznej (metodycznej).

### Summary

In this text, the key concepts concerning the forms of working with children and adolescents in an open environment are presented. In the literature on the subject, concepts such as backyard pedagogy, street pedagogy, and streetworking are usually used interchangeably. Practitioners – people working with children and adolescents in the place where they spend their time – also differ in their opinions on how to refer to an environmental educator. This is because there is a thin line between the assumptions, objectives, tasks, educational background and responsibilities as well as working methods of the backyard educator, street pedagogue, and streetworker. This text is an attempt to put this terminology in order from the theoretical and practical (methodological) perspective.

### Bibliografia

1. Barwiński Ł., *Marginalizacja społeczna młodzieży i jej przeciwdziałanie w praktyce streetworkingu – wyzwania, szanse, zagrożenia* (w:) K. Frysztacki, M. Nóżka, M. Smagacz-Poziemska (red.), *Dzieci Ulicy. Procesy marginalizacji i automarginalizacji nieletnich*, „Zeszyty Pracy Socjalnej” nr 16. Kraków 2011
2. Bielecka E., *Pedagogika podwórkowa* (w:) D. Lalak, T. Pilch (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalne*. Warszawa 1999
3. *Biuletyn United Way „Na Wspólnej Drodze”*. 2007, nr 2
4. Borucka A., Ostaszewski K., *Koncepcja resilience. Kluczowe pojęcia i wybrane zagadnienia*, „Medycyna Wieku Rozwojowego”, 2008, nr 12
5. Chmieleńska I., *Wychowanie niejedno ma imię* (w:) I. Chmieleńska (red.), *Pedagogika podwórkowa*. Warszawa 1963
6. Cuff D., GPAS, *Dziecko na ulicy zwalczanie przemocy wobec dzieci ulicy, przewodnik metodologiczny dla pedagogów ulicy: metody pracy w środowisku otwartym*. Warszawa 2006
7. Głowacka B., *Pedagog uliczny*, „Nasz Animator” 2008, nr 3-4
8. Kołak W., *W trosce o dzieci ulicy*, „Nasz Animator” 2000, nr 4
9. Konopczyński M., *Współczesne systemy resocjalizacyjne* (w:) „Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna”, t. 1. Warszawa 2007
10. Kurzępa J., *Praca socjalna na ulicy w warunkach szczególnego ryzyka* (w:) Bielecka (red.), *Streetworking, teoria i praktyka*, „Pedagogika Społeczna” 2005, nr 4
11. *Międzynarodowy przewodnik metodologiczny po streetworkingu na świecie*, Bruxelles 2008, tłum. polskie Sieć OSOS 2010
12. Ostaszewski K., *Druga strona ryzyka*, „Remedium”, 2005, nr 2
13. Program „Wychowawca Podwórkowy” realizowanym w Białymstoku, [www.um.bialystok.pl](http://www.um.bialystok.pl)
14. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*. Warszawa 2001
15. Pytka L., *Fenomen dzieci ulicy w aspekcie historycznym i aksjologicznym*, „Nasz Animator” 1998, nr 3

16. Rutkowska A., *Strategie inkluzyjne stosowane przez wolontariuszy w pedagogice podwórkowej* (w:) J. Piekarski, T. Pilch, W. Theiss, D. Urbaniak-Zajac (red.), *Edukacja społeczna wobec problemów współczesnego człowieka i społeczeństwa*. Łódź 2010
17. Smolińska-Theiss B., *Dzieciństwo w małym mieście*. Warszawa 1993
18. *Streetworking, teoria i praktyka*, E. Bielecka (red.), „Pedagogika Społeczna” 2005, nr 4
19. Szczepański T., *Zespół Ognisk Wychowawczych im. Kazimierza Lisieckiego „Dziadka”* (w:) Bielecka (red.), *Streetworking, teoria i praktyka*, „Pedagogika Społeczna”, 2005, nr 4
20. *Wychowawca Podwórkowy w systemie wychowania środowiskowego (program pedagogiczny)*, „Nasz Animator” 1998, nr 4
21. Urban B., *Zachowania dewiacyjne młodzieży w interakcjach rówieśniczych*. Kraków 2005
22. *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 roku*, (Dz. U. z 2011, nr 149, poz. 887, z późn. zmianami)
23. [www.oso.org.pl](http://www.oso.org.pl), Ogólnopolska Sieć Organizacji Streetworkerskich
24. *Zagrożona młodość. Innowacyjne formy interwencji społecznej*, E. Bielecka (red.): „Pedagogika Społeczna” 2010, nr 2